

Ҳаж кимга ва қачон фарз бўлади?

05:00 / 16.01.2017 8504

كَيْبَلْ مَّهَلْ لَكَيْبَلْ مُؤَلُّكْ قَلْخَلْ رِيْخْ كَيْفَ صِلْ عَادَبْ اَمَّا اَدَّ مَلَسَوَلْ صَبَّرْ اِي
كَلْ كَيْرَشْ اَلْ كَلْ مُلْ اَوْ كَلْ مَعْمُ نَلْ اَوْ دَمَحْلْ اِنْ اِكَيْبَلْ كَلْ كَيْرَشْ اَلْ كَيْبَلْ

اَلْ يَبَسْ هِيَ لِعِطْتَسَا نَمَّ تَيْبَلْ اَحْسَانُ لَلْ عِلْ هَلْ وَا

“Одамлардан йўлини топганларига Аллоҳ учун байтни ҳаж қилмоқ бурчдир” (Оли Имрон 97 оят).

هِيَ لِعِطْتَسَا لَلْ عِلْ هَلْ وَا لَلْ اُوسَرَّ اَنْبَطَخْ : اَلْ اَقُوْهُ نَعُوْهُ لَلْ اِيْضَرَّ رَيْرُهُ يَبَّ اَنْ
عَلَّجَرَّ اَقُوْهُ اَوْحَفَّ جَحْلُ اَلْ كَيْبَلْ عُوْهُ لَلْ اَضَرَّفَدُقُ سَانُ لَلْ اَهْيَا : اَلْ اَقُوْهُ مَلَسَو
لُ اُوسَرَّ لَلْ اَقُوْهُ اَثَالَتْ اَهْلَاقُ يَتَحَتَّ كَسَفِ هَلْ لَلْ اُوسَرَّ اِيْ مَاعِلُ كَلَّ ا
سُّمُّ مَعْمُ طَسَا اَمَلْ وَا تَبَّجْ وُلْ مَعْمُ نَلْ تُلُقْ وُلْ : مَلَسَوْ هِيَ لِعِطْتَسَا لَلْ اِيْضَرَّ هَلْ ل
مَوْلَا اُسْرَةَ رَثَكُ بَمُ كَلْ بَقَنَا كَنْ نَمَّ كَلَّ هَا اَمَّا اِنْفُ مُمُ كَتَّ كَرَّتْ اَمَّ يَنْ وُرْدَ : اَلْ اَق
اَمُّ هُنَّ اَمَّ اُوْتُ اَفَّ اِيْ شَبَّ مُمُ كَتَّ رَمَّ اِذْ اِنْفُ مَوْلَا اِيْ بِنَّ اَلْ عَمُوفَ اَلْ تَخَّ اَو
يْ اَسْنَلْ اَوْ مَلْسُ مْ هَا وُرْ . هُوْ عَدَفَّ اِيْ شَنْ عَمُ مُمُ كَتَّ يَهَنْ اِذْ اَوْ مَعْمُ طَسَا
يْ دَمَّرْتَلْ اَو

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизга хутба қилиб:

“Эй одамлар! Батаҳқиқ, Аллоҳ сизга ҳажни фарз қилди. Бас, ҳаж қилинг!” дедилар.

Шунда бир киши:

“Ҳар йилими, эй Аллоҳнинг Расули!” деди.

Бас, у зот ўша гапни уч марта айтгунча жим турдилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Ҳа, десам вожиб бўлиб қолар эди ва қодир бўлмас эдингиз. Мен сизни тарк қилган нарсада мени сиз тек қўйинг. Албатта, сиздан олдин ўтганлар саволларининг кўплиги ва анбиёлари ихтилоф қилганлари туфайли ҳалок бўлганлар. Қачон сизга бир ишни амр қилсам, уни қудратингиз етганича қилинг. Қачон сизни бир нарсадан наҳйи қилсам, уни тарк қилинг”, дедилар” (Муслим, Насаий ва Термизий ривоят қилишган).

Байтда Аллоҳ таолонинг хос тажаллийи бўлгани боис унда ҳаж ибодатини адо қилишни хос қилди. Ҳаж ибодатини адо қилувчи Аллоҳ таолога ўз ишқи ва муҳаббатини изҳор қилади. Кимки Аллоҳ таолога муҳаббатим бор деб даъво қилса ва Байтга боришга мол ва соғлиқ-саломатлик жиҳатидан

тайёр бўлса, энг камида умрида бир маротаба у ерга бориши зарурдир. У ерга боргандан кейин Маҳбубига ишқини изҳор қилиб, девоналарча Байтни тавоф қилсин.

Бир кишига Аллоҳ таоло томонидан ватанидан Маккаи мукаррамага бориб келишига, у ердаги харажатларига ва ҳаж қилиб қайтгунича фарзандларини харажатларига етадиган маблағ берилса ва Маккаи мукаррамага бориш йўлларида ҳеч қандай тўсиқ бўлмаса, бундай кишига умрида бир маротаба ҳаж қилиш фарз бўлади.

ҲАЖ ФАРЗ БЎЛИШИ УЧУН МАБЛАҒИ НИСОБГА ЕТИШИ ШАРТ ЭМАС

Ҳаж фарз бўлиши учун маблағи нисобга етиши ёки нисоб миқдоридаги молга эга бўлиши шарт эмас. Балки, ҳаж сафари харажатларига ва сафарга бориб келгунича фарзандларини харажатларига етадиган маблағга эга бўлган кишига ҳаж фарз бўлади. Харажатлар нисобдан ортиқча бўлсин ёки кам бўлсин ёки баробар бўлсин, ўша харажатларни қоплашга имконияти бор кишига ҳаж фарз бўлади.

**رادقم ناك ءاوس مغلبي ام لب باصنل رادقم جحلا بوجول طرتشي الو
لقا وارثك وا باصنل**

“Ҳажни фарз бўлиши учун нисоб миқдоридаги маблағга эга бўлиши шарт эмас. Балки, нисоб миқдорида етсин ёки ундан кўп ёки кам бўлсин ҳаж харажатларига етса бўлди (Ғуня жадийд).

ҲАЖ ҚИЛАДИМИ ЁКИ ЯШАШ УЧУН УЙ ОЛАДИМИ?

Бир кишини яшаш учун уйи бўлмаганлиги сабабли уй олишга маблағ тўплаётган бўлса ва у маблағ билан бемалол ҳаж харажатларини қоплаш мумкин бўлса, бундай ҳолатда у киши икки ишдан қайси бирини қилади? Чунки, тўплаган маблағини ҳажга сарфласа уйсиз қолади, уй олса ҳаж қила олмай қолади. Бундай ҳолатда бу кишига ҳаж фарз бўладими? Бундай кишининг ҳукми шуки, ҳаж мавсуми келиб, ёздириб қўйган навбати келиб қолса, ҳаж қилиши вожиб бўлади ва уй сотиб олишни бекор қилиши даркор. Агар ҳаж мавсуми келмаган бўлса ёки ҳажга қўйган навбати келмаган бўлса, бундай ҳолатда тўплаган маблағига ҳеч қандай кароҳиятсиз уй сотиб олиши мумкин бўлади ва то иккинчи маротаба ҳаж сарф-харажатларига етадиган маблағ тўпламагунича унга ҳаж фарз бўлмайди.

**نَمَثُ غُلْبَتَ وَجَحْلًا هِبْ غُلْبَتَ مُهَارِدْ هَدْنَعْ وَكَلْدَنْ مَعْشَى شَالُو نَكْسَمُ هَلْ نُنْكَيْ مَلْ نِإْوَ
أَذِإْ هَدْنَعْ نَكَلْ ه- 1 مَثُ أَوْرِيْغِ يَفِ أَلْعَجْ نِإْوَ جَحْلًا هَيْلَعْ بَجْوَتْ وَقَوْمِ أَعْطَوْمِ دَاخْ وَ نَكْسَمُ**

عاش أمره ب يرتش يف ه لبق أم باب لل ا يف وب ح رص أم ك و دل ب له أ ج و ح ت ق و ن اك
ب و ح و ل ا ل ب ق ه ن آل

“Агар бир кишини яшаш учун уй-жойи бўлмаса ва унда ҳажга ёки яшаш учун жойга, ходимга, таомга ва овқатга етадиган маблағи бўлса ва қишлоғидагилар ҳажга кетаётган вақт бўлса, у маблағни ҳаждан бошқасига сарф қилса гуноҳкор бўлади. “Лубоб” да шундай дейилган. Аммо, ҳажга шаҳар аҳолиси отланишидан олдин у маблағга бирор нарса сотиб олса, гуноҳкор бўлмайди. Чунки, бу иш ҳаж фарз бўлишидан олдин бўлди” (Раддул мухтор).

ҲАЖ ҚИЛАДИМИ ЁКИ ТҲЙ ҚИЛАДИМИ?

Бир кишида уйланишга ёки ҳаж қилишга етадиган маблағ бўлса, яъни уйланса ҳаж қила олмайди, агар ҳаж қилса уйлана олмайдиган даражадаги маблағга эга бўлган киши қандай йўл тутиши лозим? Агар у кишини уйланиши зарур даражага етган бўлса-ю, лекин ўзини назорат қила олса ва ҳажга қўйган навбати келмаган бўлса, бундай ҳолатда ҳеч қандай кароҳиятсиз уйланиши жоиз бўлади. Агар ҳажга қўйган навбати келиб қолган бўлса, бундай ҳолатда маблағини ҳажга сарф қилиши вожибдир. Агар ўзини-ўзи назорат қила олмайдиган даражада бўйдоқ бўлса ва уйланмаса гуноҳ ишга қўл уриб қўйиши хафи бўлса, тўплаган маблағини уйланишга сарф қилишида ҳеч қандай кароҳият бўлмайди ва то иккинчи маротаба ҳажга етадиган маблағ тўпламагунича унга ҳаж фарз бўлмайди.

هُم زل ه ت ق و و ل و ح و ر ت ل ا ه ل ف و د ل ب ل ه ا ج و ح ل ب ق ن ا ك ن ا ة ب و ز ع ل ا ف ا ح و ف ل ا ة ع م
ح ل ا

“Бир кишида минг дирҳам бўлса, бўйдоқликдан қўрқса, агар шаҳар аҳолиси (ҳаж) сафарига чиқишларидан илгари бўлса, уни уйланиши лозим бўлади. Агар у(шаҳар аҳолиси ҳаж сафарига чиқиб кетаётган) нинг вақти бўлса, ҳаж унга лозим бўлади” (Раддул мухтор).

ض ر ف ل ا ك ر ت ن ي ر م ا ه ك ر ت ي ف ن آل ا ق ا ف ت ا ج ح ل ا ل ع م د ق م ن ا ق و ت ل ا ل ا ح ه ن ا ب
ه ق ق ح ت ل ا ح ر ي غ ي ف ا ن ا ق و ت ل ل ا ل ا ح ر ي غ ي ف ه ف ي ن ح ي ب ا ب ا و ح و ا ن ز ل ا ي ف ع و ق و ل ا و
م د ق ي ف ض ر ف ا ل ب ج ا و ح و ر ت ل ا ف ه ف ا ح و ل ا م ا ج و ر ت ل ا ض ر ف ه ق ق ح ت و ل ه ن آل ا ن ز ل ا
م ه ف ا ف ه ي ل ع ض ر ف ل ا ح ل ا

“Зино қилиб қўйиш аниқ бўлган ҳолатда бил иттифоқ тўй қилиш ҳажга муқаддам қилинади. Чунки, уни тарк қилишда икки иш юзага келади. Биринчиси, фарзни тарк қилиш, иккинчиси зино қилиб

қўйиш. Абу Ҳанифанинг зино қилиб қўйиш аниқ бўлмаган ҳолатдаги киши ҳақидаги жавоби шуки фарз ҳаж уйланишга тақдим қилинади. Чунки, зино қилиб қўйиш аниқ бўлган ҳолатда уйланиш фарз бўлади. Агар зино қилиб қўйишдан хавф қилса, уйланиш вожиб бўлади. Бас масала тушунарли бўлди” (Раддул мухтор).

ҲАЖ ҚИЛАДИМИ ЁКИ ОТА-ОНАСИНИ ЁКИ АЁЛИНИ ДАВОЛАТАДИМИ?

Бир кишини олдида ҳажга етадиган маблағи бўлса-ю, айна шу вақтда ота-онаси қаттиқ касал бўлиб, даволанишда фарзандининг ёрдамига муҳтож бўлсалар. Бундай ҳолатда тўпланган маблағ ота-онани даволаш учунгина етса, у киши ҳаж қиладими ёки ота-онасини даволайдими?

Бундай ҳолатда тўплаган маблағини ота-онасини даволаш учун ишлатади. Агар кейинчалик ҳажга етадиган маблағ тўплай олмаса, ҳажга бормагани учун гуноҳкор бўлмайди ва ҳаж қилишга қодир бўла туриб қилмаган кишиларга доир ваъийдга дучор бўлмайди. Агар бир киши ҳаж харажатларига қодир-у, лекин ҳаж мавсуми келишидан олдин вафот этиб қолди. Бундай ҳолатда ҳам у киши ҳаж қилмагани учун гуноҳкор бўлмайди. Ҳа, ҳаж харажатларига етарли маблағи бўлиб, ҳаж мавсуми келмагани учун ҳаж қилмаган киши мени номимдан ҳаж қилинглари, деб васият қилиши вожиб бўлади. Шунингдек, ёш болага қараётгани ёки уни даволаётгани учун ҳажга бормаса ҳам гуноҳкор бўлмайди.

Агар бир кишининг аёли касал бўлса ва унинг барча харажатларини қопласа-ю, лекин ҳажга боришга маблағи бўлса ва ҳажга навбати келиб қолса, аёлимга ўзим қарайман деб ҳаждан қолиши шаръан жоиз эмас. Балки, бундай ҳолатдаги кишига ҳаж қилиш вожиб бўлади. Чунки, аёлнинг яқинлари эр дори-дармонини олиб бергандан кейин унга қараб туришлари мумкин.

دل اول ضرر و جحلا نعل فلخ تال ي ارذع نوكي ال هت جوز ت ضرر و جحلا هيلع نم
فلخ تال ي رذع هيلع اجات حمل ريغ صل دل و ل او هيلع اجات حا اذا رذع نوكي ة دل اول او
نكي مل و اناك اضيرم

“Бир кишини зиммасига ҳаж фарз бўлиб, шу билан бир қаторда аёли касал бўлиб қолса, бу ҳаждан қолишга узр бўлмайди. Ота-онанинг касал бўлиб, фарзандларига муҳтож бўлишлари (ҳаждан қолишга) узр ҳисобланади. Унинг ёрдамига касаллиги ёки бошқа сабабли муҳтож бўлган кичик бола ҳаждан қолишга сабаб бўлади” (Фуния).

ةره اظلا ةج ا ل ل ج آل وا هل ل ل ت ي ب ل ل باه ذ ل او ر ف س ل ل ن ع ن م ي ا م ه ب دارم ل ل
ن ي ض ي ر م ل ل ة د ل ا و ل ل وا د ل ا و ل ل د ه ع ت وا ه ي ل ل ج ا ت ح م ل ل ا ر ي غ ص ل ل د ل و ل ل ة ن ا ض ح ك
ةره اظلا ة ق ش م ل ل ل ج آل وا ه ت م د خ ل ل ن ي ج ا ت ح م ل ل

“Ундан мурод, Байтга сафар қилиш ва боришдан тўсадиган нарса ёки унга муҳтож кичик болага энагалик қилиш ёки унинг хизматига муҳтож касал ота-онага қараш каби зоҳирий ҳожат ёки зоҳирий машаққат (каби нарсалар ҳажни қолдиришга сабаб бўла олади)” (Эълоус сунан).

ҲАЖ ҚИЛАДИМИ ЁКИ ҚАРЗИНИ АДО ҚИЛАДИМИ?

Бир кишини олдида ҳаж харажатларига етадиган маблағ бўлса-ю, лекин ўшанча қарзи ҳам бўлса, агар қарзини берса ҳаж қилишга маблағи қолмаса, бундай ҳолатда у киши нима қилади?

Бундай ҳолатда қарзини адо қилиши лозим бўлади. Қарзини бергандан кейин олдида ҳаж харажатларига етарли маблағ қолмагани учун унинг зиммасига ҳаж фарз бўлмайди. У кейинчалик ҳажга етарли маблағ тўплай олмаса, биринчи тўплаган маблағига ҳажга бормагани учун гуноҳкор бўлмайди. Чунки, ҳаж қарзи бор одам қарзни адо қилгандан кейин ҳаж харажаларига етадиган маблағи олдида қолса, у кишига ҳаж қилиш лозим бўлади.

وَزَعَلَا لَيْلًا حُرًّا لِرَبِّكَ يَوْمَ تَحْيَى الْوَيْدِ لِيَضْرِبَ نَبِيَّ دَلَابِءَ فَوْهَامِ يَفْ نَاكَ نَاو
نُؤْيِّدِلَا هَيْلَعَنْ مَلَّحْ لَ أَوْ

“Агар қарзи бўлса, тўплаган маблағини қарзига бериб, ҳаж қилмайди. Қарзи бор киши ғазотга ва ҳажга чиқиши макруҳдир” (Фатаво қозихон).

ҲАЖ УЧУН ТЎПЛАГАН МАБЛАҒДАН ЗАКОТ БЕРИШ

Бир киши ҳажга бораман деган ниятда алоҳида маблағ тўплаётган бўлса, лекин ҳажга тўплаган маблағидан алоҳида закотга етадиган пули бўлса, закотга етадиган маблағидан закот чиқараётган вақтда ҳаж учун тўплаётган маблағидан ҳам закот чиқаради. Агар у биринчи бор нисобга молик бўлиб, нисобга молик бўлганига бир йил тўлса, унинг зиммасига закот бериши лозим бўлади. Агар йил тўлишига оз қолганда закотга етган маблағидан ҳаж сафарига бориш учун ҳаж комитасига пул тўласа ва закотга маблағи етмай қолса, закот бериши унинг зиммасига лозим бўлмайди. Лекин, ундан ортган маблағи нисобга етса, ундан закот чиқаради.

بِأَصْنَانٍ مُمْرَةٍ يَتَذَكَّرُ بِذُنُوبِهِمْ لَعَلَّ بَعْدَ الذَّنْبِ يَرْجِعُونَ ۚ وَ لَوْ خُجِلَ لِمَا كَفَرْنَا مِنْ قِبَلِكُمْ لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ إِذْ آمَنَّا بِحَقِّ اللَّهِ وَإِنَّ يَوْمَهُمُ الْعَذَابُ لَشَدِيدٌ ۚ وَ لَوْ خُجِلَ لِمَا كَفَرْنَا مِنْ قِبَلِكُمْ لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ إِذْ آمَنَّا بِحَقِّ اللَّهِ وَإِنَّ يَوْمَهُمُ الْعَذَابُ لَشَدِيدٌ ۚ

“Эҳтиёжи тушадиган нарсага сарфлаш учун маблағ тўпласа, бир йил ўтгандан кейин ўша маблағи нисоб ҳолида турса, ундан закот беради. Агарчи келажакда аслий эҳтиёжларига сарфлашликни қасд қилган бўлсада. Бир йил тўлганда ҳожати аслийсига сарфлашга ҳожат бўлмаганлиги учун” (Радушул мухтор).

ЗАКОТ АДО ҚИЛИШ УЧУН ШАРЪИЙ ҚОНУН

Закот вожиб бўлиши учун нисобга эга бўлиб, унга бир йил тўлиши билан бир қаторда том маънода у бойликка молик бўлиши шартдир. Нисобга том маънода эга бўлиши учун икки шарт бирданига бир кишида топилиши лозимдир:

1. Молни қабз қилиши, яъни мукаммал қабз қилиши;

2. Молни қабз қилиши билан бир қаторда унга молик ҳам бўлиши.

Шунинг учун мулкияти бўлиб, мулкни қабз қилмаган бўлса ёки қабзасида бўлмаса, у пулдан унга закот вожиб бўлмайди. Шунингдек, қабзаси бўлсаю, мулкияти бўлмаса унга закот вожиб бўлмайди.

Закот беришдан олдин ҳаж комитасига ҳажга бориш учун маълум бир маблағ ўткизиб қўйган бўлса, ўша ўтказган маблағидан унинг зиммасига закот вожиб бўлмайди. Агар ҳаж комитасига бергандан кейин олдида қолган маблағи закотга етса, ундан закот чиқариши лозим бўлади.

دَيُّنٌ لِمَنْ دَانَ بِدِينِكُمْ وَاللَّيْطُ لِمَنْ لَطَّ بِدِينِكُمْ وَالنَّدْبُ لِغِيَاثِكُمْ ۚ وَ لَوْ خُجِلَ لِمَا كَفَرْنَا مِنْ قِبَلِكُمْ لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ إِذْ آمَنَّا بِحَقِّ اللَّهِ وَإِنَّ يَوْمَهُمُ الْعَذَابُ لَشَدِيدٌ ۚ وَ لَوْ خُجِلَ لِمَا كَفَرْنَا مِنْ قِبَلِكُمْ لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ إِذْ آمَنَّا بِحَقِّ اللَّهِ وَإِنَّ يَوْمَهُمُ الْعَذَابُ لَشَدِيدٌ ۚ

“Милкут том - милк ва қўл унда жам бўлган нарсадир. Милк топилиб қўл топилмаса, масалан, қабздан олдинги садақа ёки қўл топилиб милк топилмаса, масалан, мукотабинг милки каби. Қарздорга закот вожиб бўлмайди. “Сиржи ваҳҳож” да ҳам шундай ёзилган. Қабздан олдинги тавар бир қилга кўра нисоб эмас. Саҳиҳи, нисоб бўлади. “Муҳитус Сарахсий” да шундай дейилган” (Фатвои ҳиндия).

ҲАЖЖИ БАДАЛ ҚИЛДИРУВЧИ ҲАЖЖИ БАДАЛ ҚИЛУВЧИГА МАБЛАҒ БЕРСА, ЎША МАБЛАҒДАН ЗАКОТ БЕРИЛАДИМИ?

Бир киши ҳар йили закот бериб келса, жорий йилда закот бериш вақти келишидан олдин, бир кишига ҳаж бадал қилдириш учун уч миллион берса ва ҳаж бадал қилувчи ҳали ҳаж бадал қилишидан илгари ҳаж бадал қилдирувчининг закот бериш вақти келиб қолса, у маблағдан ким закот беради?

Ушбу масалани фикр қилиб кўрилса, у маблағдан ҳеч кимга закот бериш вожиб эмаслиги келиб чиқади. Чунки, бу маблағ закот бериш вақти келишидан илгари сарфланган маблағ ҳукмида бўлади.

Ҳаж бадал қилдирувчи қўлидан маблағ чиқиб кетгани учун уни зиммасига закот вожиб бўлмайди. Чунки, закот вожиб бўлиши учун мулкيات ва қабза лозим бўлиши лозим. Ҳаж бадал қилувчи ҳам у маблағдан закот бермайди, чунки биринчидан у маблағга ҳали бир йил айланмади ва унга молик ҳам бўлмади. Балки, у ҳаж бадал қилдирувчининг вакилидир.

Агар ҳаж бадал қилдирувчи ҳаж бадал қилиб берувчи киши номидан ҳаж комитаси номидаги банкка пул тўлаб қўйса, ўша пулдан закот бериши вожиб бўлмайди. Агар ҳаж бадал қилдириш учун алоҳида маблағ тўплаб ҳали уни ҳаж бадал қилдурчига ёки ҳаж комитасига тўламаган бўлса, у маблағдан закот бериши лозим бўлади.

دَاوْرَتُ سِرَالِ الْكَلِمَةِ الْعَلَوِيَّةُ الْجَدِيدَةُ

“Ҳақни шошилтирса, қайтариб олишга молик бўлмайди” (Раддул мухтор).

БАЪЗИ ФИҚҲИЙ ИБОРАЛАРДАГИ ШУБҲА ВА УНИ КЕТКАЗИШ

Баъзи фиқҳи ибораларда ҳаж комитада тўпланадиган маблағдан маблағ эгасига закот бериш лозим деган шубҳа туғилади.

دَوْرَتُ سِرَالِ الْكَلِمَةِ الْعَلَوِيَّةُ الْجَدِيدَةُ
بِإِذْنِ مَدِيرِهَا
دَاوْرَتُ سِرَالِ الْكَلِمَةِ الْعَلَوِيَّةُ الْجَدِيدَةُ

“Назр, каффорот, фитр садақси, ҳаж каби талаб қилувчиси йўқ бўлган ибодатлардаги қарзлар закот вожиб бўлишига монеълик қилмайди. Чунки, охират аҳкомлари ҳаққида закотнинг асари адо қилса савоб, тарк қилса гуноҳдир” (Бадоиъус санйиъ).

Матннинг зоҳиридани ҳаж сафари учун тайин қилинган, ҳар қандай пулдан закот вожиб бўлади. У хоҳ ҳаж комитасига тўланган бўлсин ёки тўланмаган бўлсин. Аслида бу матндан кўзланган мақсад шуки, бир кишини закотга қурби етса, шу билан бир қаторда зиммасида ҳаж, назр,

каффорат каби ибодатлардан қарзи бўлса, у кишига закот бериш лозим бўлади. У киши мени зиммамда шу-шу ибодатлардан қарзим бор, зиммасида қанча маблағ қарз бўлса, ўша маблағдан закот чиқариш вожиб бўлмаганидек, ҳажга кетадиган маблағлардан закот чиқариш менга лозим бўлмайди дейиши тўғри бўлмайди. Бу хато фикр бўлиб. Унинг зиммасига закот лозим бўлади.

Шунингдек, фитр садақасини бериш муддати ўтиб кетиб, бир киши уни адо қила олмай қолди. Бас закот бериш вақтида фитр садақасини чиқариб, кейин закот бермайди. Балки, бор маблағидан закот беради ва ҳатто ҳаж қилиш учун тўплаётган маблағидан ҳам закот бериши лозим бўлади. Шуларнинг барчаси юқорида келтирилган фикҳий иборанинг мазмунидир. Ҳаж қилиш учун тўпланган маблағни закот бериш вақти келишидан илгари ҳаж комитасига топшириб қўйган бўлса, у маблағдан закот чиқариш вожиб бўлмайди. Шунингдек, ҳаж бадал қилдириш учун ҳаж бадал қилувчига топшириб қўйилган маблағдан ҳам закот берилмайди. Бу борадаги ҳукм юқорида зикр қилинди.

ХИЗМАТ САФАРИГА БОРИШ АСНОСИДА ҲАЖ ҚИЛИБ ОЛИШ

Хизмат сафари билан Саъудия давлатига ташриф буюриб, умра ёки ҳаж амалларини қилиб олишга муяссар бўлса, унинг зиммасидан фарз ҳаж соқит бўлади, яъни қилган ҳажи умрида бир маротаба қилиши фарз бўлган ҳаж деб эътиборга олинади. Ундан кейин ўз олдидан зиммасидаги фарз ҳажни адо қилиш учун иккинчи маротаба маблағ сарфлаш шарт эмас (Фатвои маҳмудия, Ийзоҳул маносик). Лекин, бу ҳолатга тушган инсон шунини билиши лозимки, ҳаж нусклари, яъни ҳаж амаллари бажариладиган беш кунда ўз олдидан сарф-харажат қилиши лозим бўлади. Бундай ҳаж қилувчи хизмат сафарига ажратилган маблағдан ҳаж амалларини бажаришга сарф-харажат қилиши дуруст эмас. Ҳа, агар хизмат сафарига юборган ташкилот ёки фирма ажратилган маблағдан ҳаж қилишга сарфлайверинг деб ижозат берса, у маблағдан сарфласа бўлади.

ОРТТИРИЛГАН ҲАРОМ МАБЛАҒ БИЛАН ҲАЖ ҚИЛИШ

Ҳалол йўл билан тўпланган маблағ билан ҳаж ибодатини қилиш лозим ва зарурдир. Ҳаром ёки шубҳали маблағ билан қилинган ҳаж ибодати қабул бўлмайди. Чунки, Аллоҳ таоло покдир ва пок ҳамда ҳалолни қабул қилувчидир.

رَمَاهُ لَلَّانِ وَأَبِي طَالِبٍ لَبَّيْكَ يَا لَبَّيْطَةَ الْجَلِيلِ إِنَّ سَانَ الْجَاهِلِيَّاتِ مَلَسَتْ
عَنْ عَجَلِ الْجَلِيلِ وَالْوَسْرَ لَأَقْلَقُ عَنْهُ الْجَلِيلَ فِي صَرْفِ رَهْطِ بِيَابِ نَعْمَ

نَمِ اَوْلٰكُ لُسُرِّلَا اَهْيَا اَي لَاقَفَ نَي لَسُرْمُلَا هَب رَمَا اَمَب نَي نَمُؤْمَلَا
نَي دَلَا اَهْيَا اَي لَاقُو مَي لَع نُو لَمَعَت اَمَب يِنَا اَح لَاص اَوْلَمَعَاوَتَا بِي طَلَا
تَع شَا رَفَس لَلَا لِي طَي لَج رَلَا رَكَدْ مُمْتُمْ كَان قَزَرَا مَتَا بِي طُو نَم اَوْلٰك اُوْنَمَا
مَارْحُ هُبْرَشَمُو مَارْحُ هُمَعَطَمُو بَرَا اَي بَرَا اَي اَمَس لَلَا اَي لِي هَي دِي دُمَي مُمْت رَبْعَا
كَل دَل بَا حَتُّ سَي يِنَا فَمَارْحُ لَبَا بِي دُعُو مَارْحُ هُسَبَلَمُو

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Эй, инсонлар Аллоҳ таоло пок ва фақат покни қабул қилади. Аллоҳ таоло расулларга буюрган нарсани мўминларга ҳам буюриб: “Эй Пайғамбарлар! Пок нарсалардан энглар ва солиҳ амаллар қилинглр. Албатта, Мен нима амал қилаётганингизни ўта билгувчиман” (Мўминун 51 оят), (деди) ва яна: “Эй иймон келтирганлар! Сизларга ризқ қилиб берганимиз пок нарсалардан энглар” (Бақара 172 оят) (деди). Сўнг узоқ сафар қилиб, сочлари тўзиб, ғубор босиб осмонга икки қўлини кўтариб: “Эй, Роббим, эй Роббим” (деган) кишини зикр қилдилар. Ваҳолангки унинг таоми ҳам, шароби ҳам, кийими ҳам ҳаромдир ҳамда ҳаром билан овқатлантиради. Булар билан (унинг қилган дуоси) қандай қилиб ижобат бўлсин” дедилар” (Термизий, Муслим ривояти).

هَي لَع هَل لَلَا اَي لَص هَل لَلَا لُؤ س ر ل ا ق ل ا ق ه ن ع ه ل ل ا ي ص ر ر ه ر ي ر ه ي بَا ن ع
ي دَا ن ف ز ر ع ل ا ي ف ه ل ج ر ع ص و و ه ب ي ط ه ق ف ن ب ا ح ل ج ر ل ا ج ر ح ا ذ ا م ل س و
ك دَا ز ك ي د ع س و ك ي ب ل ا م س ل ا ن م دَا ن م ه ا دَا ن ك ي ب ل م ه ل ل ا ك ي ب ل
ه ت ي ب ح ل ل ا ه ق ف ن ل ل ا ب ج ر ح ا ذ ا و ر و ز ا م ر ي ع ر و ر ب م ك ج ح و ل ل ا ح ك ت ل ح ا ر و ل ل ا ح
ا ل و ك ي ب ل ا ل ا م س ل ل ا ن م دَا ن م ه ا دَا ن ك ي ب ل ي دَا ن ف ز ر ع ل ا ي ف ه ل ج ر ع ص و ف
ر و ر ب م ر ي ع ك ج ح و م ا ر ح ك ت ق ف ن و م ا ر ح ك دَا ز ك ي د ع س

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Киши ҳалол мол билан ҳаж сафарига чиқса ва оёғини (уловининг) узангисига қўйиб:

“Лаббайкаллоҳумма лаббайк” деб талбия айтиб нидо қилса, осмондан бир нидо қилувчи нидо қилиб:

“Лаббайка ва саъдайка. Сенинг луқманг ҳалол, сенинг уловинг ҳалол ва гуноҳу маъсиятдан ҳоли бўлган ҳажинг мабрурдир. Агар ҳаром мол билан ҳаж сафарига чиқса ва оёғини (уловининг)

узангисига қўйиб:

“Лаббайка” деб талбия айтиб нидо қилса, осмондан бир нидо қилувчи нидо қилиб:

“Сенга на лаббайка ва на саъдайка бор. Сенинг луқманг ҳаром, сенинг нафақанг ҳаром ва қилган ҳажинг мақбул эмас” дейди” дедилар” (Муъжами авсат).

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰتٰىكَ مِنْ حَجِّ لَبَّيْكَ وَنَوَكَيْتَ وَحَجَّ لَبَّيْكَ الْوَضْرَفِ لِهِنَّ عَطَقَسَ مَارِحَ لَامَب حَجَّ نَمُو
الاصا حج زح ي مل مارح لامب حج ن م نا هي لع هللا عمحر دمحامالاب هدم

“Кимки ҳаром мол билан ҳаж қилса, фарз зиммасидан соқит бўлади ва ҳажи мақбул бўлмайди ва гуноҳкор бўлади. Имом Аҳмад раҳматуллоҳи алайҳнинг мазҳабларидаги саҳиҳ қавлга кўра ҳаром мол билан ҳаж қилган кишининг ҳажи асло жоиз бўлмайди” (Ғуня жадийд).

Фақиҳларни ёзишларича, ҳаром мол билан ҳаж қилиш ҳаром ва гуноҳи кабирадир.

مَا رَحَّ لَامَبَّ حَجَّ لَكَ مَحُّ لَابُ فَصَّ تَيِّ دَقَّو

“Гоҳо ҳаром мол билан қилинган ҳаж каби ҳаром билан сифатланади” (Раддул мухтор).

مَا رَحَّ لَلَامُ لَلِ اُقَافُنْ اُوهُ مَارَحَّ لَلَابْ اَمَ اَرَحَّ سَيَّ ل

“Ҳаром мол билан ҳаж қилиш ҳаром эмас. Балки, ҳаром молни сарф қилиш ҳаром” (Раддул муҳор).

عَقَفَنَّ لَابُ لَبَّ قُيِّ اَلْهُنَّ اِفْ اَلْحَرْقَ قَفَنَ لِي صَحَّ ت ي فُ دَهَتْ جَيَّو رَحَّ بَلَّ ي ف لَاق اِذَلَّو
ثَي دَحَّ لَ ا ي ف دَرَّو اَمَّ ك مَارَحَّ لَ ا

“Шунинг учун “Баҳр” да шундай дейилди: “Ҳалол нафақа ҳосил қилишда тиришади. Чунки, у (ҳаж) ҳадисда ворид бўлганидек, ҳаром нафақа билан қабул бўлмайди” (Раддул мухтор).

ҲАЖНИ ЎЗ ВАҚТИДАН КЕЧИКТИРИШ ГУНОҲ

Ҳажга бориш учун сабаблар муҳайё бўлиб, навбат келиб барча тўсиқлар барҳам бўлса-ю, ҳажга бормаса қаттиқ гуноҳкор бўлади ёки маблағи бўла туриб бепарволик билан ҳажга навбатга турмай қариликни кутиб юрса ҳам қаттиқ гуноҳкор бўлади.

"م ل س و ه ي ل ع ل ل ل ا ي ل ص ه ل ل ل ا ل و س ر ر ل ا ق : ل ا ق ه ن ع ل ل ا ي ص ر ر ي ل ع ن ع
ن ا ه ي ل ع ا ل ف ، ح ح ي م ل و ، ل ل ل ا ت ي ب ي ل ل ا ه ن ع ل ب ت ه ل ح ا ر و ، ا د ا ز ك ل م ن م
ل ع ل ل و " : و ب ا ت ك ي ف ل و ق ي ه ل ل ا ن ا ك ل د و ، ا ي ن ا ر ص ن و ا ، ا ي د و ه ي ت و م ي

«الْيَبَسُ هَيْلًا عَاطَتْ سَائِمًا تَيْبًا لِحَسَانِهَا».

Али розияллоху анхудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам:

“Кимки Байтуллоҳгача етказадиган зоди роҳилага эга бўла туриб, ҳаж қилмаса, яҳудий ёки насроний ҳолида вафот этишининг фарқи йўқдир. Бу Аллоҳнинг Ўз китобида “Одамлардан йўлига қодир бўлганларига Аллоҳ учун байтни ҳаж қилмоқ фарздир” дегани учундир”, дедилар” (Термизий ривояти).

Ҳажга бориш учун зарурий бўлган барча шарт-шароитлар бўла туриб, ҳажга боришни кечиктирса, қаттиқ гуноҳкор бўлиб, қиёматда Аллоҳнинг азобига мубтало бўлади.

ФАРЗАНДНИ ТҶЙИ ЁКИ УЙ ҚУРАЁТГАНИ САБАБЛИ ҲАЖНИ КЕЧИКТИРИШ

Ҳаж ибодатини қилиш фарз бўлган одамларнинг аксарияти ўғлимни уйлаб, қизимни чиқариб олгандан кейин ҳаж қиламан деб ҳаж ибодатини ортга сурадилар. Баъзилар эса, уйимни яхшилаб таъмирлаб олгандан кейин ҳажга бораман дейдилар. Аслида эса, бу икки кишига қанча яшаши ва куч-қувватдан қоладими ёки қолмайдими маълум эмас. Демак, ҳаж ибодатини қилиш учун маблағ бўлиши билан бир қаторда куч-қувват бўлиши ҳам зарурийдир. Чунки, қариликда инсон заифлашиб ҳаж ибодатларини саҳиҳ тарзда бажаришга қийналиб қолади. Шунинг учун фарзандларни тўйи сабабли фарз ҳажни ортга суриш гуноҳдир. Абу Ҳанифа, Абу Юсуф, Имом Молик ва Имом Аҳмад раҳматуллоҳи алайҳлар ҳаж қилишга имкони бўла туриб ҳаж қилмаган кишилар фосиқ ва берган гувоҳлари қабул қилинмайди деганлар.

مَامُ الْإِنْعَانِ تَيْبًا وَأَوْرُلًا حَصَاوِي نَاتِلًا دُنْعًا لَوَالِمَاعِلَا يَفِرْوَفَالَا يَلَعَّ رَمَضْرُف
رِيغَصُ رِيغَاتٌ نَالَانِي نَسِيًا هَرِيحَاتُ بُهُتَدَاهَشُدْرَتُو قِسْفِيَف دَمَحْأَو كَلَامُو
حَبْرَارُصِلَابَالِ قِسْفِيَال رَمُوبَالِكُتْرَابُو

“Абу Юсуф, Имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳдан нақл қилинган икки ривоятнинг саҳиҳроғида, Имом Молик ҳамда Имом Аҳмад раҳматуллоҳи алайҳлар наздида ҳаж фарз бўлган йилдаёқ тезликка кўра ҳаж қилиш фарздир. Йиллаб кечиктиришлик билан фосиқ деб ҳукм қилинади ва шаҳодати қабул қилинмайди. Ҳажга қодир бўлгандан кейин уни кечиштириш сағира гуноҳдир. Уни бир маротаба кечиктириш билан фосиқ деб ҳукм қилинмайди. Лекин, қайта-қайта кечиктириш билан ҳукм қилинади. “Баҳр” да шундай

дейилган” (Раддул мухтор).

رَحْمٌ زِيَّغَرُذُعِ الْبَلِّ وَالْمَاعِلِ الْوَالِغِ نَعْرِىْ حَاتِلَابُ هُتَدَاهَشْ دُرْتَو

“Узрсиз биринчи йилдан ҳажни кечиктириш билан шаҳодати рад қилинади” деган ибора тахрирга мухтождир” (Раддул мухтор).

АЁЛИ БИЛАН ҲАЖГА БОРИШ УЧУН ЎЗИНИ ҲАЖИНИ ОРТГА СУРИШ

Кўплаб инсонлар аёли билан ҳажга бориш учун ўзини ҳажини ортга суради. Аслида, айнаи вақтда эркак киши ҳаж сафар харажатларига қодир бўлгани учун унинг зиммасига ҳаж фарз бўлди. Аёлнинг зиммасига эса, сафар харажатларига қодир бўлмагани учун ҳали ҳаж фарз бўлмади. Лекин, аёлимга ҳам ҳаж фарз бўлса, ўшанда биргаликда ҳаж ибодатини қилишга борамиз деб, фарз ҳаж ибодатини бир неча йил ортга суриш нотўғри ва хато тушунчадир. Чунки, айнаи вақтда ҳаж ибодатини қилиш аёлга эмас эркак зиммасига фарз бўлди. Энди, бирор узрсиз фарз ҳажни ортга суриш қаттиқ гуноҳдир. Чунки, аёлини ҳам ўзи билан ҳажга қўшиб олиб бориш на фарз ва на вожиб ҳисобланади. Шу боис зиммасидаги ҳаж ибодатини тезда адо қилиб, аёли сабабли ўзини-ўзи гуноҳкор қилмаслик лозим.

بوجولوا طئارش رئاس لمكئسا دقوجحلال رهشا وا هدلب له جورخ تقوهءاج نم
معع جورخال او بهألال همزلېف هسفن ب هئادا ب جوو هماع نم جحلال هيلع ب ج وءادال او
خال.

“Кимагаки, ўзи яшаб турган шаҳар аҳлининг ҳажга чиқиш вақти бўлса ёки ҳаж ойлари кириб келса, зиммасига вожиб бўлиш ва адо қилиш шартлари ҳам тўлиқ топилса, ўша унинг зиммасига ҳаж қилиш ва уни адо қилиш вожиб бўлади. Шунинг учун у ҳам тайёргарлигини кўриб, ҳамшаҳарлари билан чиқишлиги лозим бўлади” (Фуния жадийд).

بجاولا كرتل مئأي رذع الب ينائل ماعلال ىلا هخا اذاف ضرفال وه اقلطم جحلالو

“Ҳаж қилиш мутлоқ фарз бўлиб, узрсиз уни кейинги йилга қолдирса, вожибни тарк қилгани учун гуноҳкор бўлади” (Фуния жадийд).

ҲАЖ ҚИЛАДИМИ ЁКИ АЁЛИНИ МАҲРИНИ АДО ҚИЛАДИМИ?

Бир кишида ҳаж сафар-харажатларига етадиган маблағ бўлса-ю, ҳали аёлини маҳрини адо қилмаган бўлса ва аёлини маҳрини берса ҳажга боришга маблағи етмай қолса, бундай ҳолатда маблағни ҳаж сафарига

бориб келишга сарф қиладимми ёки аёлини маҳрини берадимми?

Бундай ҳолатда ҳаққул абд, яъни аёлининг маҳри биринчи адо қилинади. Ҳаж эса, ҳаққуллоҳ, яъни Аллоҳ таолонинг ҳаққи ҳисобланади. Банданинг ҳаққи Аллоҳ таоло ҳаққидан илгари адо қилинади, яъни биринчи бандадаги қарз адо қилинади ва ортиб қолган маблағ ҳаж сафарига етса, кейин ҳажга бориб келинади. Шу боис ҳам ҳаж қилишдан илгари аёлини маҳрини адо қилиш зарурдир.

دابعلال نويد دارمل او ةلجؤمو ةلاح ه نويد ءاضق نعو اضيا اهيلع ةردقلا كرتشيف
ةياورلا رهاظ يف جحلل ىنغلل ح وه اذه ةلجؤمولو هئاسن ةقدص ه لوقو

“Ҳажни фарз бўлиши учун ҳаж қилишга қудрати етадиган, нақд ва насия қарзларидан халос бўлган, яъни бандаларни қарзларидан, насия ҳолатда бўлса ҳам аёлларининг маҳрларидан (қутилиши лозим). Шу ҳолат “Зоҳирур ривоят” да ҳаж қилишга етарли миқдорга эга деган чегарадир” (Фуна жадийд).

ҲАЖ ҚИЛАДИМИ ЁКИ ҚИЗИНИ ТУРМУШГА ЧИҚАРАДИМИ?

Бир кишида ҳаж сафар-харажатларига етадиган маблағи бўлиб, айти вақтда қизини ҳам бўйи етиб қолган бўлса, бундай ҳолатда аввал қизини турмушга берса, ҳажга боришга маблағи етмай қолса, лекин ҳали қизини турмушга чиқаришидан олдин ҳажга ўчирити келиб қолса, тўплаган маблағини бўйи етиб қолган қизини турмушга беришга сарф қиладимми ёки фарз қилинган ҳаж ибодатини бажаришга харж қиладимми?

Фарз қилинган ҳаж ибодатини адо қилиш бўйи етиб қолган қизини турмушга бериш ва шу каби бошқа ишлардан муҳим ҳисобланади. Бўйи етиб қолган қизини турмушга бераман деб фарз ҳаж ибодатини ортга суриш ёки тўхтатиб қўйиш жоиз эмас. Одамлар орасида бир кишини бўйи етиб қолган қизи уйида ўтирган бўлса, унга ҳаж қилиш фарз эмас деган нотўғри гап-сўз тарқалиб кетган. Бу нотўғри тушунчадир. Яна шуни ҳам билиб олиш керакки, ҳажга боришдан аввал фарзандларини сарполарини олиб қўйиб кейин ҳаж ибодатига бориш керак, деган гап-сўз ҳам нотўғридир.

Фарз ҳаж ибодатига қўйилган ўчирит келганда ҳаж сафар-харажатларига маблағи етадиган кишилар тездан фарз ҳаж ибодатини бажаришлари лозим бўлади. Бундай ҳолатда узрсиз фарз ҳаж ибодатини ортга суриш билан инсон гуноҳкор бўлиб қолади. Чунки, ўзини никоҳланиши билан ҳаж ибодатини қилиш баробар келиб қолса, ҳаж ибодатини бажариш муқаддам туради. Қизининг никоҳида эса авло йўлга кўра муқаддам бўлиши лозим.

أَبَدَ شَتِّسْ أَوْ... جُوزَّتْ لَإِيَّ لَعَجَّ حَلَّ مِي دِقَتِ يَفَ عَفِي نَحَّ يَبْ أُنَعُ عُلُوقُنْ مٌ عَلَّ أَسْمَلْ
أَبَجْ أَوْ نَاكُنْ أَوْ... جُوزَّتْ لَإِيَّ لَعَجَّ حَلَّ مِي دِقَتِ هَاضَتِ قُمْ وَهُدْنَعُ رُوفَلْ لَإِيَّ لَعَجَّ حَلَّ نَا أَلَّ
بِنَاقُوتْ لَإِيَّ دُنَعُ

“Уйланишга ҳажни муқаддам қилиш борасидаги масала Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳдан нақл қилинган... Ушбу масала ҳажни Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳ наздида алал фавр (тезилик)га кўра эканлигига гувоҳ бўлади. Унинг тақозоси ҳаж уйланишга муқаддам қилинади. Гарчи уйланиши вожиб бўлиб, шаҳвати ғолиб келиб турган бўлса ҳам” (Раддул мухтор)

ҲАЖ ҚИЛИШ УЧУН МОЛ-МУЛК ВА КЎЧМАС МУЛКЛАРИНИ СОТИШ

Бир кишини кўплаб кўчмас мулклари бўлиб, фарз ҳаж сафарига боришга етадиган миқдорда нақд пули бўлмаса ва кўчмас мулкларидан бир қисмини сотиб, кўчмас мулкнинг қолганига хонадонини йиллик таъминотини таъминлаб қўйиш мумкин бўлса, кўчмас мулкдан ҳажга етадиган миқдордаги бир қисмини сотиб, фарз ҳажини адо қилиши фарз бўлади. Чунки, шаръан ҳаж унга фарз бўлди.

هوعوجر دعب ىقب بي ةلحارل او دازل ا يفكي ام رادقم عاب ول ام عايضلا نم هل ناك ناو
خ.لا ال او جحل اله ل ع ضررتفا يقابل ه تلغب شيعي ام ردق ه تعيض نم

“Бир кишини катта миқдорда ерлари бўлиб, ҳаж харажатларига етарли миқдорчасини сотса ва қайтиб келганидан кейин ўша ерларидан чиқадиган ғалласи ҳаёт кечиршига кифоя қиладиган миқдорча бўлса, зиммасига ҳаж фарз бўлади. Бундай бўлмаса, ҳаж ҳам фарз бўлмайди” (Ғуня жадийд).

УЙИНИ СОТИБ ҲАЖ ҚИЛИШ

Бир кишида фарз ҳаж сафари харажатларига етадиган маблағи бўлмаса, лекин яшаб турган ҳовлиси катта бўлса ва унинг бир қисмини сотса, ҳаж сариф харажатларига етса, уйини зиёда қисмини сотиб ҳаж қилиши лозим эмас. Чунки, унга ҳаж ҳали фарз бўлмади.

Агар уйдан ташқари алоҳида участкаси бўлса ва уни кирага ҳам ёки бирор фойда олиш мақсадида ҳам ишлатмаса, бундай ҳолатда ҳожатидан ташқари жойни сотиб ҳажга бориши фарз бўлади. Лекин, сотилган кўчмас мулкнинг маблағи ҳаж сафар харажатларига етиш шарти билан. Агар етмаса, ҳожатидан ташқари кўчмас мулкни сотиши жоиз эмас. Чунки, ҳали унга ҳаж фарз бўлмаган бўлади. Шунингдек, ҳожатидан ташқари дўкони бўлса ва уни сотса ҳаж сафар харажатларини қоплаш имкони

бўлса, бас бундай ҳолатда ўша дўконини сотиб ҳажга бориши лозим бўлади.

هَمْزَلِي ال لَضَافِلَاب جَحَلَاو هَضْعَبَبْ ءَانْغَسَالَا هَنْكَمْي اَرِيْبَكْ هَلْزَنْم نَاكْ وِلْو
لَضَافِلَا عِيْب

“Бир кишининг кенг ва катта ҳовлиси бўлиб, баъзисидан фойдаланиб, баъзисидан фойдаланмаса ва фойдаланмаётган ерининг бир қисми ҳажга етарли бўлса, ҳаж қилиш учун уни сотиши лозим бўлмайди” (Фуния жадийд).

جَاتْحِي ال اِمَمْ كَلْذَوْحَنْ وَا تِيْناوْحْ وَا هَلْوَقْ يَلَا هَنْكَسِي ال لَضَافِلَا نَكْسَمْ هَلْ نَاكْ نَاو
خَلَا جَحَلَابْ ءَاوْ هَبْ نَاكْ نَااْهَعِيْبْ بَجِيْ اِهِيْلَا

“Бир кишини ортиқча уй жойи (участкаси) ёки ортиқча дўкони ёки шу каби унга эҳтиёжи тушмайдиган нарсалари бўлса ва улар ҳаж харажатларини қоплайдиган миқдорда бўлса, сотиб ҳаж қилиши вожиб бўлади” (Фуния жадийд).

ҲАР БЕШ ЙИЛДА ҲАЖГА БОРИШ

Аллоҳ таоло томонидан кимларга кўплаб бойлик берилган бўлса, ҳар беш йилда ҳажга боришлари мустаҳаб амал ҳисобланади. Лекин, фарз ёки вожиб эмас.

Бу ҳақда ҳадиси қудсийда шундай дейилган:

هُلَلَا ئِلَّصْ هَلَلَا لُؤْسَرَّ نَأْ لَأَقْ هَنْعْ هَلَلَا يَصَرَّ يَرْدَخَلَا دِيْعَسْ يَبَأْ نَعْ
هُمَّسْجْ هَلْ تُخْخْصَأْ أَدْبَعْ نَأْ لَوْقِيْلَجْ وَزَعْ هَلَلَا نَعْ لَأَقْ مَّسْوَ هَلَّعْ
يَلَّيْ دِفَيْ اَلْمِاَوْعَأْ هَسْمَخْ هَلَّعْ يَضْمَتْ هَشِيْعَمَلَا يَفْ هَلَّعْ تُعَسْوَ
مُؤَرْحَمَلْ

Абу Саъийд Худрий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Аллоҳ азза важалла:

“Қайси бандани жисмини соғлом, ризқини кенг қилсам, сўнг у ҳар беш йилда мени ҳузримга ҳозир бўлмаса, (у раҳматимдан) маҳрумдир”, деди”, дедилар” (Ибн Ҳиббон ривояти).

Шу боис Аллоҳ таоло кимга имконият берган бўлса, ҳар беш йилда ҳажга бориши фарз ёки вожиб бўлмасада, лекин мустаҳаб ва хайри баракага сабабдир.

ҲАЖИ МАБРУР ДЕБ НИМАГА АЙТИЛАДИ?

Ҳажи мабрур деб мақбул ҳажга айтилади. Унинг аломати ҳар бир қилган гуноҳига тавба қилиб, истиғфор айтиши ва бирор кишини ҳаққи зиммасида қолмаслигидир. Шу билан бир қаторда пешона тери билан ҳалолдан топган моли билан ҳажга бориши ва гуноҳга сабаб бўладиган бирор номақбул иш қилмаслиги ҳамда эҳром кийган ҳолда ман қилинган ишлардан тийилишлигидир. Ҳаждан қайтгандан кейин диний ҳолати аввалгидан яхши томонга ўзгарган кишининг ҳажи Худо хоҳласа мақбул ва мабрур ҳаж деб тушинилади (Фатавои раҳимия).

Мақбул ва мабурур ҳаж аҳли мўминнинг энг афзал амали ҳисобланади. Қуйидаги ҳадисда уч турли амални Аллоҳ таоло ҳузрида энг афзал амал ҳисобланган:

مَلَسُوهُ لَعَلَّ يَصِلَ إِلَى صِرْهَيْهِ لَعَلَّ الْوَسْرَ نَأْتِيهِ عَن لَعَلَّ يَضْرِبَ رُءُوسَهُ بِأَنْعَالِهِ
إِذَا مَسَّ مَثَلَيْهِ، هَلْ وَسَّرَ وَهَلْ لَبَّ نَأْمِي؟ لَأَقُ؟ لَمْ يَفْعَلْ مَعَالِيَّ أَلَيْسَ
هُوَ رُوْبَمُ حَجِّ؟ لَأَقُ؟ إِذَا مَسَّ مَثَلَيْهِ، هَلْ لَبَّ لِي بَسْ يَفْدَاؤُجْ لَأَقُ
يَسْئَلُ سِنَّ لَأَوْنَ أَخِي شَلَّ

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан:

“Қайси амал афзал?” деб сўралди.

“Аллоҳга ва Унинг Расулига иймон келтириш”, дедилар.

“Кейин нима?” дейилди.

“Аллоҳнинг йўлида уриш қилиш”, дедилар.

“Ундан кейин нима?” дейилди.

“Мабрур ҳаж”, дедилар” (Бухорий ривояти).

ҲАЖИ АКБАР ДЕБ НИМАГА АЙТИЛАДИ?

Халқ орасида жумъа кунига тўғри келган ҳаж ҳажи акбар дейилиши машҳур бўлиб кетган. Лекин, бу гап ҳадис ва фикҳий китобларнинг бирортасида ҳамда мужтаҳидларнинг сўзларида учрамайди. Ҳа, албатта ҳадис ва фикҳий китобларда ҳажни ҳажи акбар, умрани эса ҳажи асғар деб айтилган.

رَغْمُ الْجَاغِ وَالْجَاوِزِ وَالْمُؤَيُّ رَبِّكَ أَلَا حَجُّ لَأَقُ سَابِعَ نَبَا نَع

Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Ҳажи акбар наҳр куни, ҳажи асғар эса умрадир” (Сунани Насоий).

رَغْمُ الْجَاغِ وَالْمَسْتَرَّةُ رَغْمُ الْجَاغِ نَأَلْ رِبِّكَ أَلَا بَحَجِّ لَأَقُ فَصَوَّو

зимнида савдо-сотик ишларини ҳам битириб олиш. Бундай ҳолатда ҳажнинг савоби тўлиқ ҳолатда ҳосил бўлади. Бундай вазиятда ҳаж сафарига қайси мақсадда чиқишни белгилаш ҳожини ўзига боғлиқдир.

مُكِّبَرٌ نَمِ الْضَفِّ اَوْغْتَبَتْنَا حُنُجٌ مُكِّيَّ لَعَسَىٰ

“Сизга ўз Роббингиздан фазл иташингизда гуноҳ йўқдир” (Бақара 198 оят).

ҲАРАМИ ШАРИФДАН ОЛДИН ҚАЁҚҚА БОРИШ АФЗАЛ ҲИСОБЛАНАДИ?

Илк бор ҳаж қилувчи ҳожилар дастлаб Маккаи мукаррамага боришлари афзалдир. Бир мартадан кўп ҳажга борган ҳожилар эса, яъни нафл ҳаж қилувчилар дастлаб Мадинаи мунавварага бориб, сўнг Маккаи мукаррамага боришлари афзалдир.

ҲАЖ САФАРИДА ҲОЖИНИ ВАФОТ ЭТИБ ҚОЛИШИ

Ҳаж қилиш мақсадида чиққан киши ҳаж сафарга чиққандан кейин йўлда ёки Маккаи мукаррамада вафот этиб қолса, Худо хоҳласа шаҳидларга бериладиган савобга эга бўлади ва қиёмат куни ҳожилар ичида тирилтирилади.

Бундай ҳолатда тўлиқ кафан билан кафанланилади ва бошини ҳам кафан билан ёпилади. Чунки, ҳожи вафот этиши билан ўз-ўзидан эҳромдан чиққан ҳисобланади. Агар вафот этган ҳожининг эҳроми бошдан оё тўсадиган даражада катта бўлса, қўшимча бир мато олиб, учта матога кафанланилади. Шундай қилиш Имом Абу Ҳанифа, Имом Молик раҳматуллоҳи алайҳлар наздида суннат ҳисобланади. Эҳромни ўзигагина кафанлаш зарур эмас.

رمخو ةفحجلاب امرحم تام دقو ه ل ل دبع نب دقاو ه ن با ن ف ك رمع ن با ن ا ع فان ن ع
هسأر

“Нофедан ривоят қилинади:

“Ибн Умар розияллоҳу анҳу Жухфада эҳромдалигида вафот топган ўғиллари Воқид ибн Абдуллоҳни ўзи кафанлаб, бошини ҳам ёпиб қўйди” (Тухфатул аҳвазий).

توملا دع ب هم ارح ا ل ع م رح م ل ا ن ا ي ف ره اظ ل ل ه ا و ق ا ح س ا و دم ح ا و ي ع ف ا ش ل ل ه ب ج ح ا
ي ر و ث ل ل ا و ا ط ع و س ا ب ع ن ب ا و ي ل ع و ن ا م ث ع ل و ق و ه و ه ب ي ط ت و ه س ا ر ر ت س م ر ح ي ا ذ ه ل و

يورم وهو لالجالاب عنصري ام هب عنصيهن ألى عازوالاو كلالامو ةفنيح وبأ بهذو
ةالصلالكوملاب تلطبف تعرش ةدابع اهأل سواطو رمع نباو ةشئاع نع
مايصلاو

“Бу масала ихтилоfli бўлиб, Имом Шофий, Имом Аҳмад ва Исҳоқ ҳамда зоҳирийлар: “Муҳрим вафотидан кейин ҳам эҳромда қолади. Шунинг учун уни бошини ёпиб, хушбўй лантириш ҳаромдир” деганлар. Бу Умон, Али, Ибн Аббос розияллоху анҳулар ва Ато, Саврий раҳматуллоҳи алайҳларнинг сўзидир. Абу Ҳанифа, Молик ва Авзой раҳматуллоҳи алайҳлар эса: “Эҳромда бўлмаган кишига нима ишлар қилинса, унга ҳам ўша ишлар қилинади” деганлар. Бу Оиша, Ибн Умар розияллоху анху, Товус раҳматуллоҳи алайҳларнинг сўзидир. Чунки, ҳаж маршруъ бўлган бир ибодат эди, ўлим туфайли намоз, рўза каби бекор бўлди” (Умдатул қорий).

ҲАРАМ КАБУТАРЛАРИГА ДОН СЕПИШ

Халқ орасида ҳарам кабутарларига дон-дун сепиш жуда савобли иш деган тушунча ёйилиб кетган. Шу боис баъзи бир одамлар ҳаж сафарига кетувчиларни қўлларига пул бериб: “Унга дон-дун сотиб олиб, ҳарам кабутарларини мени номимдан тўйдиринг” дейишади. Ваҳоланки, ҳарам кабутарлари дон-дун еб ҳарам ҳудудини ифлос қилиб, ҳожиларга катта азият етказиши. Бундай қилишга Саудия ҳукумати ҳам доимо қаршилиқ қилади. Шунинг учун кабутарларга дон-дун бериш савоб ўрнига гуноҳга сабаб бўлади. Бошқа бир томондан ҳарм ҳудудига кабутарларга деб дон-дун сепилса, уларга у етиб бормади. Чунки, уларни ҳарам фаррошлари тозаб юборадилар. Ҳарам ҳудудига дон-дун сепиб, у ерни ифлос қилиш Қуръони карим ҳукмига зиддир.

Аллоҳ таоло Ҳарамда ибодат ва тавоф қилувчиларга, у ерни покиза ва озода тутиш борасида қатъий ҳукм қилган.

**يَتَيَّبُ رَهْطًا وَيَشِي بِكَرْسُوتِ الْوَيْبِ لِنَاكِمَ مِيهَارِبِإِلْ أَنْ أَوْبُ ذَاوِ
دُوْجِ سَلَاغِ كُرْلَاوْ نِيْمِئِاقْلَاوْ نِيْفِئِاطَلَلْ**

“Биз Иброҳимга Байтнинг жойини белгилаб бериб: «Менга ҳеч нарсани шерик қилма, Байтимни тавоф қилгувчилар, (ибодатда) қоим тургувчилар ҳамда рукуъ, сажда қилгувчилар учун поклагин” (Ҳаж 26 оят).